

Бојан Л. Пајић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
B.Pajtic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-7760-1873

СТИЦАЊЕ БЕЗ ОСНОВА – УПОРЕДНОПРАВНИ ПРЕГЛЕД*

Сажетак: Стицање без основа, односно неосновано обојање је у Закону о облигационим односима веома високо позиционирано као један од извора облигација. Истраживање ујоредноправне лијерајуре (како доктринарної тииа, тиако и пресуда националних судова) указало је на значајне разлике у односу према овом институту како између правних система континенталној права, тиако и унитар оној корпуса држава у којима је доминантан тиакозвани *common law* систем. У раду је извршена подробна анализа како домаће, тиако и ујоредноправне лијерајуре и судске праксе. Посебан акценат је током истраживања стављен на позицијноправна решења других, пре свега европских правних система. Анализа је обухватила како оне правне пореке (француски, немачки) који на одлучујући начин утичу на грађанскојправе кодексе других земаља континенталној права, тиако и оне који имају пресудан значај у државама за које је карактеристично прецедентно право (Велика Британија, Сједињене Америчке Државе). Извршен је и осврт на решења из мађарској правној систему чији утицај на наше право није ни приближно толико замашан као што је то случај са поменутиим правним порецима, али збој сличности тенезе грађанској права у наше две земље у последњих стодину година изазивају интересовање.

Једна од основних разлика између континенталној и англосаксонској права оледа се у томе што се код овој првој централно тииање односи на то да ли је било правној основа да туужени сиекне неку корисит, док је у прецедентној праву тежиште на тииању да ли туужилац има основа да захтева реситијуцију. Следствено томе, у системима континенталној права, суд ће, пре свега, наложити повраћај онога што је туужени неосновано сиекао,

¹ Чланак је настао као резултат рада на научноистраживачком пројекту „Правна традиција и нови правни изазови“ Правног факултета Универзитета у Новом Саду у 2022. години

доку у „*common law*“ сисйемима йужилац има обавезу да йрво докаже да има йоуздан основ за йовраћај. Поред йоїа щйїо йреїознајемо разлике између две йруїе сисйема, анализом долазимо и до дисйинкција унуїар самих йруїа. Примера ради, за разлику од францускої йрава, немачко йраво, додуше, уз одређене йоїещкоће, разрешава йроблем неоснованої обоїаћења услед радње йрећеї лица.

Према нашем ЗОО, кад је неки део имовине једної лица йрещао на било који начин у имовину друїої лица, а йїај йрелаз нема свој основ у неком йравном йослу или у закону, сйицалац је дужан да їа враїи, а кад йїо није мођуће – да накнади вредносїй йосїйїнїуїих корисїй. Обавеза враћања, односно накнаде вредносїй насїїаје и кад се нещїїо йрими с обзиром на основ који се није остїварио или који је касније оїйїао. Обавези враћања не йодлежу она добра која су даїїа на име изврщења неке йприродне обавезе или неке моралне или друцїйвене дужносїй, износи који су исїлаћени иако је исїлаїиц знао да није дужан да изврщи йлаћање, као ни средсїва која су, без йравної основа, уїлаћена на име накнаде щїйїеїе збої йовреде йїела, нарушења здравља или смрїй, уколико је исїлаїїа извршена савесном йрибавиоцу. Преїлед домаће судске йраксе освейїлио је щїрок сїекїїар сйїуација у којима може доћи до йравно неоснованої обоїаћења, односно до сйицања без основа. Иако їоворимо о инсїйїїуїу који је већ дуїо йрисуїан као извор облиїација у Закону о облиїационим односима, йоједине йресуде, које су *contra legem*, йоказују да у вези са овом усїїановом йосїїоје, још увек, бројне недоумице.

Кључне речи: сйицање без основа, квазиконїїрактї, кондикциона йужба.

ФРАНЦУСКО ПРАВО

Француски грађански законик све до реформе из 2016 није садржавао општу одредбу која се односи на неосновано богаћење, којом би било дефинисано да сваки прелазак ствари или права једног лица у имовину другог лица без уговорног или законског основа успоставља *ex lege* обавезу стицаоца да стечено врати осиромашеном лицу. У овом кодексу смо затицали другачији, енумеративни приступ, па се, практично, у неколико чланова, у конкретним ситуацијама гарантовало право осиромашеног лица на реституцију од стране стицаоца, накнаду нужних трошкова и корисних издатака до нивоа повећања вредности ствари у случајевима када основ за такво повећање није постојао или је накнадно отпао.¹ Тако се у члану 554 поменутог кодекса пре реформе могло пронаћи да је власник земљишта који је направио грађевине, засаде и радове од материјала који му није припадао, имао обавезу

¹ Terré, Simler, Lequette, Chénéde, Droit civil, „Les obligations”, *Dalloz*, 2019, str. 1362.

да плати њихову вредност, процењену на дан исплате, дакле, у омеру у ком је дошло до неоснованог обогаћења. Могло му је бити наложено и плаћање штете, уколико је она наступила. Међутим, будући да према првом ставу члана 552 истог правног прописа власништво над земљиштем укључује власништво над оним што је изнад и испод њега, власнику материјала, консеквентно, законодавац је забрањивао да уклони материјал који је уграђен у објекте на парцели која је у власништву другог лица. Иако је овлашћење *in rem* на страни стицаоца, законодавац је установио право на заштиту права осиромашеног тужбом *in personam*. За разлику од Немачког грађанског законика, у коме сусрећемо екстензивнији приступ, наведена тужба у Француском грађанском законнику нема својство кондикционе тужбе у ширем смислу те речи, већ се односи само на конкретно наведену ситуацију. Потом, у неререформисаној верзији кодекса, унутар корпуса норми које се односе на стицање без основа, наилазимо и на одредбе које се односе на заједницу супружника. Тако, према члану 1412, накнада припада заједници која је платила лични дуг супружника. Слично овоме, члан 1433 изричито наглашава да заједница дугује надокнаду супружнику власнику кад год је остварила корист од посебне имовине.

Тужба *de in rem verso*, која има карактер кондикционе тужбе, у одсуству одговарајућег нормативног оквира, ушла је у француско право путем судске праксе, кроз одлуку Касационог суда у предмету Будије из 1892.² Будије, трговац, снабдевао је стајњаком закупца – фармера, који га је расипао по земљи. Делимично измирујући своје обавезе по основу закупа, закупца је предао у сев закуподавцу, али обавезе према тужиоцу остале су ненамирене. Будије је тражио вредност стајњака од закуподавца поступком *de in rem verso*. Закуподавац је, између осталог, приговорио да је тиме прекршено правило релативног дејства уговора. Касациони суд је стао на становиште да тужбени захтев није заснован на уговору између Будијеа и закупца, већ на богаћењу закуподавца које је резултат коришћења стајњака, чија употреба унапређује плодност земљишта и самим тим повећава његову вредност. Тужба, како се наводи: „произлази из принципа правичности који забрањује богаћење на рачун другог, а пошто није регулисана ниједном одредбом закона, њено спровођење није подвргнуто никаквим прецизним правилима; довољно је да тужилац наводи и обавезује се да докаже да је неком својом жртвом или радњом прибавио предност туженом“.³ Ова пресуда је представљала прекретницу у судској пракси и доктрини из неколико разлога. Прво, њоме је успостављен принцип да богаћење туженог на штету осиромашења тужиоца представља основ за кондикциону тужбу, без постављања додатних

² Fages Bertrand, „Droit des obligations“, *LGDJ Lextenso*, 2021-2022, стр. 413.

³ Опширније: Blanc, Latina, Mazeaud, „Droit des obligations“, *LGDJ Lextenso*, 2022, стр. 430.

услова, као што су оправдање, односно разлог стицања, или природа везе између богаћења и осиромашења. Потом, оваква одлука суда је била изведена из општег начела правичности у облигационим односима и није била заснована на некој конкретној одредби грађанског законика. Њена примена је супсидијарна, а функција се своди на попуњавање правне празнине у тадашњој верзији Француског грађанског законика. Коначно, Касациони суд је доношењем овакве пресуде одступио од супротног преседана, установљеног у случају Аразал,⁴ када је сличан тужбени захтев био одбијен.⁵ Дакле, оно што у Француској није учинио законодавац – надоместила је судска пракса, признавши јединствен институт стицања без основа.

Поменути кодекс подводио је институт стицања без основе и под категорију квази уговора. Пре реформе из 2016, поменута област била је регулисан у члановима 1371-1382. У одељку закона који се односу на квази уговоре наглашено је да је онај ко добије грешком или свесно оно што му се не дугује, дужан да изврши повраћај особи од које је неосновано примио уплату или неки други бенефит. Потом, уколико лице које је грешком сматрало да је дужник, плати дуг, има право на наплату од повериоца. То право престаје када је поверилац поништио свој правни инструмент као последицу плаћања. Уколико је стицалац био несавестан, дужан је да изврши реституцију капитала као и камата или плодова, од дана уплате, односно, стицања. Потом, француски законодавац наглашава да, ако је предмет стицања била непокретна или покретна ствар, стицалац има обавезу да изврши реституцију у натури, уколико је то још увек могуће, а уколико је дошло до пропасти ствари, надокнађује њену вредност. У случају несавесности стицаоца, он сноси одговорност и за случајну пропаст ствари.

У доктрини, међутим, наилазимо на различите школе мишљења у односу на оправданост асимиловања института стицања без основа под категорију квази контраката, што је проузроковало и диспут о правној природи неоснованог обогаћења и блискости ове установе са уговорима с једне, односно са грађанскоправним деликтима са друге стране. Почетак двадесетог века био је обележен различитим приступима овој теми. Неспорно је било да уговори обезбеђују правни основ за стицање ствари и права, док је код квази контраката такво стицање без основа у уговору или закону. Због наведеног, према једној школи мишљења, квази уговор је близак квази деликту.⁶ Према другим теоретичарима, пак, квази уговоре треба подвести под грађанскоправну одговорност и изместити их из контрактуалног контекста.

---

⁴ Cass. Req., 11 july 1889, D. 1890.1.393, S. 1890.1.97

⁵ Chantepie, Latina, „Le nouveau droit des obligations“, (Commentaire théorique et pratique dans l'ordre du Code civil), *Dalloz*, 2018, стр. 682.

⁶ Опширније код: Le Tourneau, „Quasi – contrat“, in *Répertoire de droit civil*, *Dalloz*, 2002, стр. 14.

Тако Планиол тврди да обавезе из квази уговора, као и обавезе из деликта, произлазе из противзаконитог поступања. Сходно томе, неосновано обогаћење је, практично, вид квази деликта.⁷ Овај став, међутим, с обзиром на афирмацију концепта објективне одговорности почетком прошлог века, није био прихваћен у замашнијем делу стручне јавности. Како ни грађанскоправна одговорност више није почивала само на кривици, односно, „противзаконитом поступању“ штетника, тако ни стицање без основа, одевено у форму квази уговора, није било везивано за кривицу стицаоца, већ је његов узрок био позициониран у домен ризика.⁸ У том смислу, концепт квази уговора би, уколико би био посматран у контексту блискости са грађанскоправном одговорношћу, био ближи објективној, него субјективној одговорности. Рипер и Тисер су, дакле, заузели став који је потпуно супротан оном на коме је инсистирао Планиол. Они даље истичу да, док код питања грађанскоправне одговорности, штета проузрокована другима обавезује одговорно лице да је надокнади (теорија ствараоца ризика), у случају квази уговора стицалац има обавезу да изврши реституцију онога што је стечено без основа (теорија ризика – добити). Потоња теорија је, због истицања неосноване добити обогаћеног као основа за кондикцијску тужбу, добила подршку доктрине тог времена.

Тулије одлази један корак даље у потрази за заједничким именитељем онога што се у Француском грађанском законнику назива квази уговорима. Он је, наиме, стао на становиште да је неопходно да законодавац трансформише онај члан кодекса којим се дефинише појам квази уговора у императивну одредбу, којом би се установила забрана богаћења на штету другог лица, без обзира на то што не постоји други елемент противзаконитости у поступању стицаоца. Оваквом одредбом би се сваки стицалац који се обогатио без основа на уштрб другог, обавезао да врати ствар или износ за који се његова имовина увећала.⁹

Према Визиоу, сваки покушај да се установи заједнички именитељ категорије „квази уговора“ из Француског грађанског законика је жалов. По њему, овај институт је у француском грађанском праву успостављен без потребе и на погрешан начин. По њему, треба следити доктрину Римског права и све облигације које не извиру из уговора (*ex contractu*) и из деликта (*ex delicto*) подвести под категорију „*obligationes ex variis causarum figuris*“.¹⁰

⁷ Види код: Planio Marcell, „Classification des sources des obligations“, *Rev.crit.lég. et jur.*, 1904, стр. 224.

⁸ Ripert et Teisseire, „Essai d’une théorie de l’enrichissement sans cause en droit civil français“, *RTD civ. 1904, сѵр. 727*

⁹ Toullier Charles Bonaventure Marie, „Le droit civil francais suivant l’ordre du Code“, Т. XI, 1821, стр. 25.

¹⁰ Vizioz Henry, „La notion de quasi-contrat“, *Étude historique et critique, thèse, Bordeaux*, 1912, стр. 219.

Овакав приступ је наишао на висок степен подршке у правној науци. Поједини правници су, пошавши од масовности присталица Визиоовог становишта, чак, тврдили да је „погрешна природа квази уговора универзално призната“.¹¹

И након реформе Француског грађанског законика из 2016, категорија квази уговора је задржана и позиционирана у члановима 1300-1304. Овакав став није био једнодушно прихваћен у доктрини пре измене грађанског кодекса. Један део теорије је стао на становиште Визиоа, који је заговарао уклањање квази контраката из правног система, што је приступ који је у свом нацрту реформисаног законика заговарао Тере¹², док је друга школа мишљења, коју је у свом нацрту заговарао Катала¹³ заузела став да је квази контрактима место у кодексу, али уз њихову редефиницију, сматрајући квазиуговоре „предношћу добијеном без права“. Под квази уговорима законодавац подразумева управљање туђим пословима, плаћање дуга који није доспео и неосновано обogaћење. Квази уговори су дефинисани као чисто добровољне радње које за последицу имају дужност особе која има користи од њих без права на то, а понекад и дужност особе која их обавља према другој особи. За разлику од претходне верзије законика, у реформисаној је стицање без основа назначено посебним насловом. Реформисани цивилни кодекс донео је још једну новину – у француски правни систем унео је (као што смо већ напоменули) општу дефиницију стицања без основа. Тако је у члану 1303 наглашено да онај ко има користи од неоправданог богаћења на штету других, ономе ко је осиромашен, дугује одштету једнаку мањој од две вредности: богаћења и осиромашења. Поред тога, обogaћење се сматра неоправданим ако не произлази ни из испуњења обавезе од стране осиромашеног, нити из његове намере да пружи бесплатну корист. Законодавац је искључио накнаду када осиромашење произлази из радње коју је осиромашено лице извршило у циљу личне добити. Притом, одштету може суд умањити ако је осиромашење настала кривицом осиромашеног. Осиромашено лице нема право на кондикцијску тужбу у случају застарелости обавезе.

Из наведеног произлази да тужилац, да би успешно исходовао пресуду у своју корист, мора да докаже постојање три материјална услова: осиромашење једне стране, обogaћење друге и узрочно-последичну везу између ове две околности. Без кумулативног постојања сва три услова, тужбени захтев неће бити основан. Тако, околност да је неко, примера ради, пружио информацију која је другом омогућила да стекне корист, није довољан основ за

---

¹¹ R. Bout, „La gestion d'affaires en droit français contemporain”, Préf. P. Kayser, LGDJ, 1972, n. 7.

¹² Le projet est découpé en trois ouvrages : *Pour une réforme du droit des contrats*, F. Terré (dir.), Dalloz, 2009 ; *Pour une réforme du droit de la responsabilité civile*, F. Terré (dir.), Dalloz, 2011 ; *Pour une réforme du régime général des obligations*, F. Terré (dir.), Dalloz, 2013.

¹³ http://www.justice.gouv.fr/art_pix/RAPPORTCATALASEPTEMBRE2005.pdf

посезање за кондикционом тужбом, јер није дошло до осиромашења. При том, осиромашење може бити манифестовано као стварно претрпљени губитак, али и као и губитак потенцијалне зараде. У доктрини и пракси се и обогаћење схвата на широк начин. Оно се не односи само на стицање добра, односно капиталне добити, већ и на остварење уштеде избегавањем издатака, бесплатно коришћење ствари и слично. Што се постојања узрочно – последичне везе тиче, она ће често бити очигледна. Међутим, француски законодавац није нашао задовољавајући одговор на ситуацију у којој је до стицања без основа дошло на основу радње трећег лица.¹⁴

НЕМАЧКО ПРАВО

Немачки грађански законик из 1900. године је, за разлику од Француског грађанског законика, већ у својој првој верзији, нормирао општи институт неоснованог обогаћења (термин *Ungerechtfertigte Bereicherung* би, у буквалном преводу, значио „неправедно обогаћење“, али ћемо, за потребе овог текста, користити термин који је устаљен у нашим позитивноправним прописима и доктрини). Француски законодавац је, као што већ рекосмо, то учинио више од 100 година касније, тек реформом ФГЗ-а 2016. У чл. 812–822 Законика на недвосмислен начин је уређена реституција неосновано постигнуте користи на терет другог. У чл. 812, ст. 1 прописано је опште правило о неоснованом обогаћењу: „Ко чинидбом другог или на неки други начин на штету другог што добије без правног основа, обавезан му је на повраћај. Ова обавеза постоји и онда кад правни основ доцније отпадне или кад не наступи успех, који је, према садржини правног посла, био циљ чинидбе.“ Дакле, у овом одељку закона прописује се право „осиромашеног“ субјекта у случају исплате недугованог. Законодавац је као примарну обавезу дефинисао натуралну реституцију, а накнада вредности, односно новчана реституција је секундарна, уколико повраћај из неког, фактичког или формалног разлога – није могућ.¹⁵

Немачки грађански законик садржи неколико реституцијских тужби, од којих су најзначајније управо кондикционе тужбе. Уколико апстрахујемо деликтно и концентришемо се на област уговорног права, можемо рећи да НГЗ генерално признаје три основне реституцијске обавезе. За потребе овог чланка концентрисаћемо се на оне обавезе које у функционалном смислу претходе обавезама накнаде у случају пропасти или немогућности ствари. Прва тужба односи се на обавезу повраћаја датог након раскида уговора

¹⁴ Опширније: Bénabent Alain, „Droit des obligations“, *LGDJ Lextenso*, 2021, стр. 386 и 387.

¹⁵ <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BGB.pdf>

(параграф 346). У овом члану је прецизирано да, уколико је уговорна страна уговором задржала право на раскид или ако има законско право на раскид, оно што је предато на име испуњења престације мора бити враћено, заједно са добити која је остварена. Ова обавеза може бити супституисана плаћањем накнаде од стране дужника ако је враћање или предаја искључено због природе онога што је добијено, уколико је примљена ствар коришћена, продата, оптерећена, обрађена или преправљена, као и у случају да се примљени предмет покварио или је пропао услед ненаменске употребе ствари. Друга врста реституцијских обавеза подразумева својинску тужбу власника у односу на држаоца ствари који нема правни основ за државину или је исти отпао, засновану на члану 985 НГЗ. Трећа, за овај рад и најважнија реституцијска – кондикцијска тужба односи се на обавезу повраћаја стеченог без основа. Овај институт регулисан је већ поменутиим чланом 812. Немачког грађанског законика. Напомињем да се овај правни инструмент односи, пре свега, само на обавезу повраћаја стеченог без основа, а не и на супститутивна давања у случају пропасти ствари која је омогућила стицаоцу неосновано обogaћење.¹⁶

Доктрина је, анализирајући тужбе због неоснованог обogaћења, поделила ове процесне инструменте у две групе: оне које се односе на обogaћење по основу чинидбе тужиоца (*Leistungskondiktionen*, односно кондикције чинидбе) и оне које се односе на стицање без основа на други начин (*Nichtleistungskondiktionen*, односно кондикције нечинидбе).¹⁷ Доктрина наглашава да се прва група тужби односи на оне случајеве код којих је тужилац својом вољом и уз свест о последицама својих радњи прибавио одређену корист туженом, тако што му је пренео својинско овлашћење на ствари, исплатио одређени износ новца, омогућио му употребу своје ствари, учинио му неку услугу, или исплатио његов дуг. Након чинидбе се успоставило да за њу не постоји основ, те се подноси тужба којом се тражи повраћај чинидбе – „*Leistungskondiktion*“.¹⁸

На основу чињенице да НГЗ препознаје јединствен институт стицања без основа, могло би се очекивати да су кондикцијске тужбе концентрисане на једном месту. Међутим, појединачне законске дефиниције које регулишу реституцију структуриране су као различите обавезе регулисане на различитим местима у другој и трећој књизи НГЗ-а. Оваква дисперзованост реституцијских тужби у различитим деловима НГЗ-а последица је утицаја Пандектистичке школе из деветнаестог века која је подвргла детаљном си-

---

¹⁶ Опширније о овоме: Michael Kaehler, „Allgemeine Prinzipien der Restitution, dargestellt am deutschen und englischen Recht“, *Gieseking*, 1972, стр 47.

¹⁷ Ernst von Caemmerer, „Bereicherung und unerlaubte Handlung“, *Mohr*, Tübingen, 1954, стр 340.

¹⁸ Esser/Weyers: „Schuldrecht, Band II, Besonderer Teil“, *C. F. Müller Juristischer Verlag*, Heidelberg 1991, стр. 422.

стематском испитивању процесне инструменте из времена Римског права. Приликом развијања овог института, посебан допринос је дао Савињи ставом да унутар корпуса одредаба о кондикцијама, које су позициониране у Дигестама, проналазимо и оне које недвосмислено регулишу неосновано обogaћење.¹⁹

Навели смо да у немачком правном систему унутар корпуса норми контрактуалног права разликујемо три основне реституцијске тужбе. Иако међу њима постоје разлике, свака од њих се заснива на два принципа или модела одговорности, који подразумевају да се обим одговорности стицаоца димензионира у зависности од њихове савесности, односно несавесности. Први модел се односи на заштиту оних стицалаца који су били савесни. Онај ко није знао или није морао да зна да је без основа стекао неку корист, има обавезу да изврши реституцију само у мери у којој се обогатио када је ово потраживање утврђено. Према члану 818, обogaћење не обухвата само непосредну корист, већ и оно што је посредно стечено на основу пренете ствари или права (дакле, у ову категорију спадају и плодови и затезна камата). Истом одредбом закона прецизирано је да, уколико повраћај није могућ због природе стеченог или ако прималац није у могућности да изврши повраћај из другог разлога, има обавезу да надокнади вредност стеченог. Обавеза предаје или замене вредности је искључена ако прималац више није обogaћен. Други модел се односи на одговорност несавесних стицалаца и темељи се на одредбама члана 276. Уколико дужник зна или је дужан да зна да треба да изврши обавезу (у случају стицања без основа – повраћај стеченог), одговоран је, како за повраћај онога што је стечено, тако и за умањење вредности, пропаст ствари или немогућност њеног враћања уколико је до оштећења имовине дошло његовом кривицом, или услед непажње.²⁰ Поред питања обима одговорности, законодавац је определио и тренутак доспелости обавезе. Наиме, према члану 819, уколико стицалац у тренутку стицања има сазнање да је стекао нешто без правног основа, односно, ако за одсуство основа сазна након што је до обogaћења дошло, има обавезу да изврши реституцију од момента пријема, односно, у другом наведеном случају – од тренутка сазнања о правном недостатку. У сваком случају, захтев за повраћај онога што је дато у складу са уговором није дозвољен, уколико је предмет правног посла од почетка био немогућ, а дужник је то знао, ако и уколико је дужник својим несавесним поступањем спречио реализацију циља уговора.²¹

¹⁹ Brice Dickson, "The Law of Restitution in the Federal Republic of Germany: A Comparison with English Law, The International and Comparative Law Quarterly", *Cambridge University Press*, Vol. 36, No. 4, 1987, стр. 751.

²⁰ Ibidem, стр. 714.

²¹ Немачки грађански законик, члан 815.

Напоменули смо да се, историјски посматрано, немачки законодавац у регулисању ове области ослонио на Римско право. На римској *condictio sine causa* и *condictio indebiti* се базирају основни члан 812 (којим је утемељен институт неоснованог обогаћења), као и наредна два члана НГЗ-а. Тако у другом ставу члана 813 наилазимо на одредбу којом се разрешава питање реституције испуњене обавезе која још није доспела. Законодавац је, с обзиром да се ради о обавези са ваљаном каузом, искључио право на враћање датог, као и право на повраћај камате. НГЗ-ом је регулисана и правна судбина природних облигација, које нису биле конституисане уговором или законом, већ су биле засноване на „моралној дужности, односно поштовању пристojности“. Чланом 814. је искључена кондикциона тужба у овим случајевима, као и у случајевима извршених чинидби за које је лице које их је уступило знало да не представљају његову обавезу.²² Међутим, дефинисањем општег појма стицања без основа, немачки законодавац је у ставу првом члана 812 обухватио много шири круг случајева од оних које бисмо могли подвести под *condictio sine causa* и *condictio indebiti*. Реторика ове норме не концентрише се само на околност да ли је неко лице чинидбом која није била утемељена у неком ваљаном основу проузроковао обогаћење, већ, што је много значајније, фокусира се на то да ли је до стицања без основа дошло, независно од начина на који се то догодило.²³ Унутар већ поменуте друге групе тужби (*Nichtleistungskondiktionen*), које се могу подићи уколико је до стицања дошло без чинидбе тужиоца проналазимо три категорије процесних инструмената: „*Eingriffskondiktion*“ (тужбе које се подижу у случају да је радњом туженог, чињењем трећег лица или без упливисања људи дошло до обогаћења туженог на штету тужиоца, „*Verwendungskondiktion*“ (тужбе за накнаду трошкова које је тужилац имао приликом одржавања или побољшавања туђе ствари, што је обогатило њеног имаоца) и „*Rückgriffskondiktion*“ (тужбе за коју је карактеристично то да се подиже у случају да догађај који је проузроковао обогаћење није могуће подвести ни под једну већ поменуту ситуацију.²⁴ Ваља напоменути да законодавац није предвидео могућност да треће лице, на кога је савесни стицалац пренео корист, буде пасивно легитимисано. Кондикциона тужба је могућа само против непосредног стицаоца. Једина два изузетка од овог правила предвиђена су чланом 822, који се односи на ситуације у којима је стицалац без накнаде пренео трећем лицу оно што је неосновано стекао, односно чланом 816, који се односи на случајеве у којима је неко неовлашћено располагао туђом ствари преневши је бесплатним располагањем на треће лице, што са собом носи одговорност стицаоца за

²² Reinhard Zimmermann, Jacques du Plessis, “Basic Features of the German Law of Unjustified Enrichment”, *Restitution Law Review*, 1994, стр. 18

²³ Dieter Reuter, Michael Martinek. *Ungerechtfertigte Bereicherung*, J.C.B. Mohr, 1983, стр. 126.

²⁴ *Ibidem*, стр. 188.

повраћај стечене ствари. Овде се неминовно намеће асоцијација на *actio pauliana utilis*, када је побијање дужникове радње од стране трећег лица могуће под само једним условом – уколико је дужник, да би избегао испуњавање обавезе према повериоцу, бесплатно располагао делом своје имовине, или целокупном имовином у корист трећег лица. У оваквим ситуацијама поверилац може подићи тужбу против трећег лица, иако са њим до тада није био у правном односу.

ЕНГЛЕСКО ПРАВО

С обзиром да англосаксонско право дуго није признавало стицање без основа као извор облигационих односа, осиромашено лице, практично, није било у могућности да заштити своја субјективна права, сем уколико би евентуални тужбени захтев био подведен под контрактуални однос, или однос заснован на проузроковању штете. Захтев за повраћај стеченог без основа, по својој природи, више је налик тужби из уговорног односа, него тужбеном захтеву који произлази из грађанскоправног деликта. Због тога су енглески судови креирали фикцију о постојању такозваних „уговора претпостављених у закону“, или „имплицитних уговора“ (*contracts implied in law*), оденувши реституциону тужбу у форму за реализацију контрактуалних захтева. Они се разликују од уговора (*contracts implied in fact*) по томе што код њих не постоји стварно или подразумевано обећање да ће бити извршено одређено давање или плаћање, већ се обећање да ће бити извршен повраћај стеченог без основа – претпоставља по закону (овакво обећање назива се *implied promise*). Концепт имплицитног уговора је креиран да би се створио основ да се од једне стране захтева да надокнади другој дату корист, како би се избегло неоправдано богаћење, а не зато што је постојало обећање да ће платити ту корист. Дакле, основ за имплицитне уговоре је неосновано богаћење, а не сагласност уговорних страна. Утолико однос између стицаоца и осиромашеног можемо, као што смо напоменули, назвати само квазиконтрактуалним, а не уговорним.²⁵

У прецедентном праву је институт неоснованог обогаћења дуго подвођен под квазиконтракте. Уколико је неко лице стицаоцу уплатило стицаоцу износ новца услед забуне, по основу ништавог уговора, или му извршило услугу мислећи да је уговором обавезан да то учини, имао је праву да подигне реституциону тужбу по *quantum meriti* (онолико колико заслужује, односно колико је стекао) критеријуму.²⁶ *The Law of Restitution*, односно, Право

²⁵ Melvin Eisenberg, „Contracts“, *Glibert Law Summaries*, 2002, стр. 60.

²⁶ „Oxford dictionary of Law“, fifth edition, *Oxford University press*, 2002, стр. 401.

реституције је, дакле, обухватало различите ситуације у којима је постојао основ за захтев за реституцију. Стицање без основа је било само једна од њих и није представљало извор облигација. Тек је Бирксово дело „Неосновано обогаћење“²⁷ пресудно допринело еманципацији стицања без основа од Права реституције.²⁸

Управо околност да су судови успоставили фикцију о постојању такозваних имплицитних или „законом претпостављених уговора“ упућује нас на једну од основних разлика између континенталног и англосаксонског права. Она се огледа у томе, што се код правних система који потпадају под прву категорију централно питање односи на то да ли је било правног основа да тужени стекне неку корист, док је у прецедентном праву тежиште на питању да ли тужилац има основа да захтева реституцију. Следствено томе, у системима континенталног права, суд ће, пре свега, наложити повраћај онога што је тужени неосновано стекао, док у „common law“ системима тужилац има обавезу да прво докаже да има поуздан основ за повраћај. За континенталне правнике је „централни појам одсуство каузе, будући да он повезује разнородне случајеве стицања користи на терет другога. Реституција се намеће као саморазумљиво решење које се обично прописује општом штуром формулацијом о обавези повраћаја. С обзиром на то да законски текстови по правилу не садрже детаљна правила по којима се она врши, то остаје задатак науке и судске праксе. Исто тако у континенталном праву, за разлику од англосаксонског, није извршено обједињавање у једној целини свих средстава којима се остварује реституција. Отуда се у континенталним правним порецима питање повраћаја уређује у оквиру различитих института поводом којих се оно јавља. Тако, на пример, реституција престаџија извршених на темељу ништавог, поништеног или раскинутог уговора уређује се у оквиру излагања о контрактима. С друге стране, англосаксонски правници реституцију посматрају као одговор правног поретка на догађај у којем је једно лице неосновано остварило корист на терет другог лица. Правно неосновано обогаћење представља само један од догађаја из којег настаје право на реституцију. Суштински гледано, реституција није субјективно право већ мера којом правни поредак уређује одређену непожељну ситуацију. Циљ те мере је да имовинска корист буде враћена лицу коме она припада.“²⁹

Стицање без основа све до половине двадесетог века није имало третман извора облигација у англосаксонском праву, када посебни закони о реституцији бивају усвојени прво у Сједињеним америчким државама 1937,

---

²⁷ Peter Birks, “Unjustified Enrichment” (Oxford, *Oxford University Press*, 2003)

²⁸ Robert Chambers, *Milestones in the Law of Unjust Enrichment*, Peter Birks, *Alberta Law Review*, Vol 42, No 2, 2004, стр. 578.

²⁹ Валентина В. Цветковић-Ђорђевић, Кондикција и правно неосновано обогаћење, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Правни факултет, 2015, стр. 246 и 247.

потом у Канади 1954 и Аустралији 1986. У Енглеској, као колевци анлосаксонског права, стицање без основа није регулисано генералном одредбом позитивноправних прописа. Овај институт бива признат од стране правосудних институција пресудом Дома Лордова 1991,³⁰ чиме је инаугурисан у трећи извор облигационих односа, поред уговора и проузроковања штете. Назива се „unjust enrichment“, што је у преводу „неправедно обogaћење“. Овај термин можемо сматрати еквивалентом нашег „неоснованог обogaћења“, односно „стицања без основа“. Етимолошко тумачење могло би нас навести на погрешан закључак да се у англосаксонском приступу нагласак ставља на етички, а у нашем праву на формалноправно споран начин стицања. За потребе овог рада користимо термине који су утемељени у нашем позитивном праву и доктрини. Дом Лордова је реализацију права на реституцију средстава стечених без основа условио одговорима на следећа четири питања:

1. Да ли је тужени обogaћен?
2. Да ли је до обogaћења дошло на рачун тужиоца?
3. Да ли је обogaћење било неправедно?
4. Да ли тужени има аргументе за одбијање тужиоцевог захтева?

Обogaћење се може огледати како у директном увећању имовине туженог, кроз давање новца, стицање својинских овлашћења на покретним или непокретним стварима или пружање услуга које нису утемељене у неком правном основу, тако и на индиректан начин – уштедом одређених трошкова, када је тужилац испунио обавезу туженог засновану на неком односу са трећим лицем или пружањем услуга које су, по закону или по неком другом основу, морале бити обављене од стране туженог, односно стицаоца. Новија судска пракса у Енглеској је установила принцип да се обавеза стицаоца да изврши реституцију неосновано стеченог може смањити или угасити позивањем на промену положаја туженог. Тужени, односно стицалац, може да своју одбрану заснива на чињеници да се његов положај толико променио, да би било неправедно у таквим околностима захтевати да изврши реституцију, односно, да изврши реституцију у потпуности. Уколико је оно што је стечено – пропало, а тужени био савестан, могуће је захтевати ослобађање од реституцијског захтева до мере у којој је дошло до пропасти стеченог добра.³¹

Принципијелно посматрано, тужбе којима тужилац располаже у реституционом поступку се заснивају на *in personam* принципу. У изузетним случајевима, када је ситуација таква да постоји траст, или због се стечена имовина налази још увек у државини туженог, тужилац може посегнути и за тужбеним захтевом *in rem*.³²

³⁰ [https://www.trans-lex.org/302100/_lipkin-gorman-v-karpnale-ltd-\[1991\]-ac-548/#head_0](https://www.trans-lex.org/302100/_lipkin-gorman-v-karpnale-ltd-[1991]-ac-548/#head_0)

³¹ [https://www.trans-lex.org/302100/_lipkin-gorman-v-karpnale-ltd-\[1991\]-ac-548/](https://www.trans-lex.org/302100/_lipkin-gorman-v-karpnale-ltd-[1991]-ac-548/)

³² Wolfgang Friedmann, “The Principal of Unjust Enrichment in English Law – A Study in Comparative Law”, *Canadian Bar Review* 365, 1938, стр. 367, 370, 371, 378 и 383.

МАЋАРСКО ПРАВО

У овом раду ћемо се осврнути и на начин на који Мађарски грађански законик уређује институт стицања без основа, као и која питања у односу на неосновано обогатење тамошња правна доктрина ставља у фокус. Избор аутора да се стицање без основа анализира и кроз призму мађарског правног система није ни насумичан, ни случајан. Иако се не ради о систему који има замашан утицај на наш или друге континенталне правне поретке (уколико изузмемо примену мађарског права у време правног партикуларизма између два рата на делу територије данашње Аутономне покрајине Војводине), потреба за компарацијом са српским правом намеће се из најмање два разлога. Први је, свакако, тај да се у оба случаја ради о државама које су у истом временском периоду прошле период транзиције из планске у тржишну привреду, па су анализа и поређење процеса еволуције грађанског права у њима занимљиве за правну науку. Други се односи на околност да је у Србији у току процес доношења Грађанског законика, док је у Мађарској нови цивилни кодекс донет 2013, такође после дугог низа година рада на том правном пропису.

Претходни Грађански законик правни институт неоснованог богаћења делимично је уредио на крају општег дела облигационог права, у параграфима 361-364, али не тако да је ову установу позиционирао као извор облигационих односа, као што је то случај у нашем ЗОО-у. У поменутом поглављу мађарског цивилног кодекса регулисани су случајеви преноса имовине без правног основа, а сами наведени параграфи су били врло штури и позивали се на правила накнаде и поседовања без правног основа. Њихова најважнија карактеристика је била њихова супсидијарна природа. Судска пракса је дозвољавала њихову примену, само ако није постојао други правни основ за тужбу поводом стицања без основа.³³

У новом Грађанском законнику, у шестом делу шесте књиге проналазимо групу параграфа 579-582, која је насловљена као „обогатење без правног основа“, а налази се на почетку поглавља о „другим чињеницама које стварају обавезе“. Полазно начело је да је неосновано обогатење колатерално по природи, међутим, закон жели да изађе из оквира гледишта које сматра да је примена ових правила искључена у случају другог (пре свега уговорног) правног односа. Судску праксу усмерава на начин да се, у случају постојања другог правног односа, о неоправданом преносу имовине мора судити првенствено према правилима која уређују овај правни однос, међутим, ако имовински баланс није успостављен, не постоји начелна препрека за враћање

---

³³ Zlinszky János, „Jogalap nélküli gazdagodás — egykor és ma“, *Jogtudományi Közlöny*, 1987/9, стр. 471 и 472.

неоправдане предности. Примењивост правила неоснованог богаћења није искључена уговорним односом између страна. Неоправдано богаћење се може надокнадити ако пренос имовине није заснован на уговорном односу и не може се отклонити на основу правила повреде уговора. Захтев по основу богаћења се стога може сматрати основаним само ако овлашћено лице другачије не може остварити своје потраживање.³⁴

Образложење МГЗ дефинише да, у поређењу са старим Грађанским закоником и његовом судском праксом, он има намеру да обезбеди неоснованом обогаћењу ширу улогу у решавању имовинских промена које немају основ у правном поретку. Ово је најочигледније у два контекста. С једне стране, ако је повреда права личности резултирала новчаном предности за прекршиоца, законодавац сматра да је оправдано да, у објективном смислу, санкција отклони повреду уз материјалну штету, без обзира на субјективне услове накнаде и накнаде штете. За то је најпогоднији приватноправни инструмент неосновано обогаћење, у вези са којим пренос имовинске предности има ресторативну и изједначујућу улогу. Предуслов за примену овог института је неовлашћено стицање и коришћење личних вредности друге особе и резултирајућа неовлашћена финансијска предност (2:51. Одељак (1) тачка е). Друга веза настаје као правна последица неважећих уговора. У случају неповратних услуга, закон сматра пренос имовине због већ извршених услуга неоправданим богаћењем и налаже њихову надокнаду. Исто решење преузео је и нови Грађански законик. Чак и ако суд сматра да није сврсисходно враћање првобитног стања на основу разматрања свих околности датог случаја, оваква санкција је, у принципу, била могућа (члан 6:113 (1)).³⁵

Закон се разликује од старог грађанског законика и у другим аспектима. Слично као и код правних последица неважећег уговора, елиминише се могућност доделе у корист државе. Законодавац није сматрао потребним да се задржи решење из старог Грађанског законика садржано у параграфу 363, став (1), односно референтно правило о поседу без правног основа (примена ових правила могућа је у одсуству било каквог изричитог упућивања), а страна која се обогати може захтевати трошкове утрошене на ту ствар без обзира да ли закон ово овде не наводи. Нови грађански законик више не укључује правилну примену правила накнаде без ограничења, будући да услови, обим и начин неоснованог богаћења и накнаде нису исти. Оно што је ново, међутим, јесте неопходност постојања везе између обогаћења и осиромашења.

³⁴ 2013. ÉVI V. TÖRVÉNY A POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYVRŐL KOMMENTÁRJA, Főszerkesztő: Csehi Zoltán, Vasady Lóránt (A jogalap nélküli gazdagodás) Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. 2021, стр. 2290-2293.

³⁵ 2013. ÉVI V. TÖRVÉNY A POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYVRŐL KOMMENTÁRJA, Főszerkesztő: Csehi Zoltán, Vasady Lóránt (A jogalap nélküli gazdagodás) Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. 2021, стр.2294-2297.

Неосновано богаћење се не може остварити ако је новчана предност независна од финансијске непогодности друге стране, тако и у случају да друга страна нема користи од штете која је настала. Међутим, није неопходно да стечена новчана предност и претрпљена материјална штета имају исту вредност, јер се репарација не заснива на насталој финансијској непогодности, већ чини резултирајућу финансијску предност у фокусу повраћаја. Добијена предност може представљати нижу вредност од претрпљеног губитка.³⁶

Према новом Мађарском грађанском законнику, ако се новчана предност не може вратити у натури, мора се платити њена вредност.³⁷ Накнада дата и коришћена у сврху издржавања не може се тражити под плаштом института неоснованог богаћења, осим ако је корист прибављена кривичним делом.³⁸ За богаћење солидарно одговарају они који се заједно без правног основа обогате за надокнаду.³⁹

СТИЦАЊЕ БЕЗ ОСНОВА У СРПСКОМ ПРАВУ

Иако је Српски грађански законик из 1844 представљао, у основи, преведени и српским условима уподобљени Аустријски грађански законик, домаћи законодавац је изоставио да изврши рецепцију оних одредаба АГЗ-а које су оправдавале становиште да је наведени цивилни кодекс установио општу тужбу због неоснованог обогаћења. Утемељење за кондикциону тужбу засновану на стицању без основа проналазимо само у једној одредби СГЗ-а, јединој која је у односу на овај институт и преузета. У параграфу 902, законодавац је регулисао да: „ко се превари у незнању будући ствари или закона, па плати оно што није био дужан платити, онда има право натраг искати, и то да му се врати. И ако ко учини оно, што није дужан био учинити, има право награду приличну за то искати.“ Код свих осталих ситуација, које су доктрина или упоредноправни прописи подводили под неосновано обогаћење (примера ради, уколико је тужилац одржавао или побољшавао туђу ствар, што је обогатило њеног имаоца или ако је чињењем трећег лица дошло до обогаћења туженог) правне празнине су биле попуњаване употребом аналогije са наведеном одредбом законика.⁴⁰

Доношењу Закона о облигационим односима претходило је, 1969 године, објављивање Скице за законик о облигацијама и уговорима, која је била

---

³⁶ Menyhárd Attila, „Kártérítés, prevenció és jogalap nélküli gazdagodás”, *Eötvös Loránd University*, 2014, стр. 199 и 200.

³⁷ РТК 6:580

³⁸ РТК 6: 581

³⁹ РТК 6: 582

⁴⁰ Аранђеловић Драгољуб, „О неправедном обогаћењу”, *Архив за њравне и грушћивене науке*, уредник Чедомил Митровић, књига XI коло 2, 1925, стр. 404 и 405.

резултат вишегодишњег прегнућа професора Михаила Константиновића. За разлику од СГЗ-а, према коме стицање без основа није представљало извор облигација, у Скици овај институт, у члановима 168-175, недвосмислено бива третиран као посебан извор. Међутим, судска пракса је и пре доношења Закона о облигационим односима признавала институт неоснованог, односно, „безразложног обогаћења“. Тако у једној пресуди Врховног суда Југославије⁴¹ из 1964 године наилазимо на став да је правно правило да дуговање престаје исплатом повериоцу или лицу овлашћеном да у име његово исплату прими. После исплате дате неком другом дуговање остаје а према повериоцу се може поставити захтев по основу безразложног обогаћења. Све ово, напоменуо је суд, важи и у случају кад дужник без налога исплату изврши повериоцу свога повериоца у циљу да измири његово дуговање.

Модерно српско право спада у ред оних правних система који су стицање без основа, односно, неосновано обогаћење, признали као јединствен институт. Закон о облигационим односима сврстао је овај институт у ред извора облигација, уз уговоре, проузроковање штете, једностране изјаве воље, пословодство без налога и друге законом утврђене чињенице. Оно што је карактеристично за ЗОО је да, поредећи га са цивилним кодексима о којима смо говорили у овом раду, кроз већи број одредаба регулише овај институт, концентришући чланове који се на њега односе на једном месту, у одељку три, одсек један, насловљеном као „Стицање без основа“. Предметна материја регулисана је члановима 210-219.

Ставом 1 члана 210 предвиђено је опште правило о стицању без основа које гласи: „Кад је неки део имовине једног лица прешао на било који начин у имовину неког другог лица, а тај прелаз нема свој основ у неком правном послу или у закону, стицалац је дужан да га врати, а кад то није могуће – да накнади вредност постигнутих користи.“ Овом одредбом је, дакле, утемељена општа тужба из неоснованог обогаћења. Она се сматра општом, будући да се наведеним одређењем наглашава да се неоснованим сматра свако стицање до кога је дошло на „било који начин.“ Самим тим се, на основу овог става, може подићи тужба у свим случајевима неоснованог стицања користи на рачун неког другог лица који нису регулисани посебном одредбом.⁴² Тужба из стицања без основа је, по својој природи, лична тужба. Осиромашено лице може посегнути за овим парничним инструментом само против лица које представља другу страну у облигационом односу насталом из неоснованог обогаћења. Она има релативан карактер, може бити подигнута само против обогаћеног, што је разликује од стварноправних тужби које имају

⁴¹ Пресуда Врховног суда Југославије Рев 2547/63 од 24. новембра 1964. године

⁴² Вуше о овоме видети код: Валентина Цветковић – Ђорђевић, Кондикција и правно неосновано обогаћење, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Правни факултет, 2015, стр. 274.

апсолутно дејство и могу бити подигнуте против сваког лица које угрожава стварноправно овлашћење тужиоца.

Виши трговински суд је својим решењем из 2006 направио јасну и конзистентну дистинкцију између неоснованог обogaћења као законом установљеног извора облигација и неправедног, односно неправичног обogaћења, као моралне категорије. Према ставу овог суда, са којим ћемо се сложити, право у одређеним случајевима неосновано обogaћење толерише, а „типичан пример је када због застарелости потраживања поверилац не може захтевати испуњење обавезе, што има за последицу да се имовина дужника увећала за оно што је био предмет повериочеве обавезе, а није се умањила за оно што је дужник као еквивалент био дужан испунити према повериоцу.“⁴³ Разлоге за овакав приступ ваља потражити у сфери потребе за успостављањем што вишег нивоа правне сигурности.

Судска пракса је подводила различите ситуације под члан 210. Судови су, тако, омогућавали тужиоцима право на повраћај новчаног износа по основу неоснованог обogaћења када му је у извршном поступку поводом неког другог спора обрачунавана законска затезна камата по комфорној методи, која је каснијом одлуком Уставног суда проглашена неуставном.⁴⁴ Овај метод подразумева да у основицу дуга улази износ камате из претходног месеца и тако све до испуњења новчане облигације. Престација дужника, уз овакав обрачунски систем, може за само неколико година да буде многоструко увећана. Може се рећи да је комфорна метода, у суштини, на мала врата вратила у правни систем забрањени институт анатоцизма, односно камате на камату.⁴⁵ У случајевима у којима је закључено вансудско поравнање о висини накнаде за изузету непокретност, којим је констатована класа и врста земљишта, суд је сматрао да је сагласношћу воља уклоњена неизвесност између странака у погледу међусобних односа, те да се бивши власници не могу позивати на неосновано обogaћење корисника експропријације због веће тржишне вредности предметне непокретности због њеног састава, а која им није исплаћена.⁴⁶ Посебно је у претходном периоду био актуелан

---

⁴³ Решење Вишег трговинског суда, Пж. 7567/2005(1) од 9.1.2006. године

⁴⁴ Видети Решење Апелационог суда у Нишу, ГЖ 362/2015 од 14.05.2015 године

⁴⁵ Више о овоме: Бојан Пајтић, Сања Радовановић, Атила Дудаш, „Облигационо право“, *Универзитет у Новом Саду, Правни факултет, Центар за издавачку делатност*, Нови Сад, 2018, стр. 124.

⁴⁶ У пресуди се истиче следеће: „С обзиром на наведено, међу њима је постојао основ, закључени правни посао, за исплату договореног износа, па нема места примени института неоснованог обogaћења, због мање исплаћене вредности експроприсаног земљишта. При томе су они знали шта је предмет поравнања, те нису морали да приступе њиховим закључењу уколико су сматрали да им припада већа накнада, како то правилно закључује првостепени суд, због чега се не могу позивати на заблуду.“ – Пресуда Апелационог суда у Нишу, Гж 1860/2019 од 4.4.2019. године.

проблем унилатералне наплате трошкова обраде кредита од стране банака без одговарајућег утемељења у правном послу. Судови су стали на становиште да не постоји оправдање за накнаду трошкова кредита када они, у погледу врсте, структуре и начина утврђивања нису поткрепљени одговарајућом документацијом, што указује на неодредивост одредби закљученог уговора и неосновано обогаћење даваоца кредита.⁴⁷ Судска пракса је омогућавала примену општег правила о стицању без основа и у ситуацијама када је закључен уговор о купопродаји стана, али је предата непокретност у мањој квадратури у односу на постигнути споразум. Примена правила из члана 210 омогућава купцу да тражи повраћај новчаног износа сразмерног разлици између уговорене квадратуре и површине стана чија је примопредаја извршена.⁴⁸ Последња парафразирана пресуда Врховног касационог суда донета је по основу изјављене ревизије. Околност да је ревизија у нашем правном систему ванредни, а не редовни правни лек, као што је то, примера ради, случај у немачком праву, може изазвати читав низ потешкоћа. Претпоставимо да неки спор поводом кондикционе тужбе буде правноснажно окончан, а стицалац је, извршавајући пресуду, осиромашеном вратио стечено. У случају да ревизија буде изјављена, па Врховни касациони суд преиначи побијену пресуду, са разлогом се може поставити питање дефицита правне сигурности индукваног одредбама Закона о парничном поступку. Решење би могло бити задржавање института ревизије у нашем праву, али као редовног правног лека са, у том случају природним – суспензивним дејством. Наведени су само неки од маркантнијих примера судске праксе настале по основу примене става 1 поменутог члана. Анализа је показала да је примена ова одредбе закона и најчешћа у парничним поступцима који се односе на неосновано обогаћење. То је и логична последица чињенице да правни пропис не може предвидети све потенцијалне ситуације, па у одсуству специјалних норми, примениоци права посежу за генералном.

У ставу 2 члана 210 наведено је да „обавеза враћања, односно накнаде вредности, настаје и када се нешто прими с обзиром на основ који се није остварио или који је касније отпао.“ Практично су, у истом члану у ком је дефинисано опште правило стицања без основа, нормирана и два посебна случаја.

У судској пракси смо наишли на ситуацију у којој је локална самоуправа увела самодопринос на, према ставу надлежног суда, неуставан и незаконит начин, обавезавши грађане да издвајају део зараде за ту намену. Поништењем одлуке о самодоприносу отпао је и основ по ком су новчана средства од зарада тужиоца, односно грађана, прешла у имовину тужене општине.

⁴⁷ Пресуда Вишег суда у Сомбору, Гж 1596/2018 од 26.12.2018.

⁴⁸ Пресуда Врховног касационог суда, Рев 2297/2015 од 10.3.2016. године

Локална самоуправа је обавезана да изврши повраћај незаконито обустављених средстава од зарада грађана, заједно са законском затезном каматом од подношења тужбе, па до коначне исплате, јер се, недвосмислено, радило о неоснованом обогаћењу.⁴⁹

У члану 211 Закона о облигационим односима који је позициониран у одсеку о правилима враћања, утврђено је да „ко изврши исплату знајући да није дужан платити, нема право да захтева враћање, изузев ако је задржао право да тражи враћање или ако је платио да би избегао принуду.“

Према једној пресуди која се односила на исплату недугованог по основу уговора о асигнацији: „исплата извршена са знањем да се то што се плаћа не дугује, не представља случај исплате недугованог и не даје осиромашеном право на реституцију, јер исплата недугованог као случај неоснованог обогаћења постоји, у принципу, само уколико је извршена у уверењу да се оно што се плаћа дугује.⁵⁰ Дакле, право на кондикцијску тужбу резервисано је само за она осиромашена лица која су била савесна приликом давања или чињења недугованог.⁵¹

Изнаенађује, међутим, решење Врховног суда Србије из 2008, у ком се износи став да савесност осиромашеног не представља законски услов за остваривање његовог права на повраћај неосновано стеченог од обогаћеног стицаоца. Према овој одлуци суда „у Закону о облигационим односима утемељено је поједностављено правило, које реституцију не чини зависном ни од савесности, ни од несавесности, ни од кривице нити од других околности у вези са обогаћењем, него само од постигнуте користи.“ У решењу тада највише судске инстанце даље се наводи да „првостепени суд супротно овом правилу, само из чињенице што је тужилац извршио самовољно улагање у предметно пољопривредно земљиште одбија тужиоцу да утврди потраживање у вези новчане противвредности извршеног улагања. На тај начин, погрешно примењује материјално право и то одредбе члана 210. ЗОО. Дакле, савесност је у погледу примене института стицања без основа релевантна само када је у питању враћање камата и плодова и накнада трошкова. Тада се савесност тражи од тужиоца⁵²- закључује Врховни суд. Јасно је, међутим, да је оваква пресуда *contra legem*. Законодавац је у члану 211 ЗОО *expressis verbis* утврдио принцип да несавесни стицалац (уз одређене изузетке) нема право на кондикциону тужбу. Недвосмислено везивање питања савесности стицаоца, како је то учинио суд, само за димензионарање обавезе обогаће-

---

⁴⁹ Пресуда Вишег суда у Пожаревцу, Гж 751/2016(2015) од 17.5.2016. године

⁵⁰ Пресуда Вишег привредног суда у Београду, Пж. 6321/99 од 11.11.1999. године

⁵¹ Шире о овоме у пресуди Апелационог суда у Београду, ГЖ 4946/2022 од 19.10.2022. године

⁵² Решење Врховног суда Србије, Спзз 117/2008 и Прев. 354/2008 од 11.11.2008 године

ног, а не и за само право на повраћај, колоквијалним речником говорећи – не одговара слову закона.

У члану 212 ЗОО, који се односи на двоструку исплату дуга као вид стицања без основа, истиче се да онај „ко је исти дуг платио два пута, па макар једном и по основу извршне исправе, има право тражити враћање по општим правилима о стицању без основа. Иако бисмо етимолошким тумачењем наслова овог члана, који гласи „двострука исплата дуга“ могли закључити да се наведена норма односи само на испуњење престајације кроз давање одређеног износа новца, нема разлога да се под извршавање обавезе не подведе и давање неког предмета, или извршавање услуге, односно чињење.

Према ставу Вишег привредног суда, „када је поверилац од дужника два пута наплатио исти дуг и о тако што је плаћање извршено у новцу а потом други пут тако што је поверилац исти дуг наплатио злоупотребљавајући примљени акцептни налог, тада дужник – сада поверилац има право да захтева повраћај двоструко наплаћеног износа. Ако се ради о плаћању извршених услуга, наплату може тражити за извршене услуге према ценама на дан вештачења у току парнице (вишим ценама) а не ценама када је исти дуг поново наплатио путем акцептног налога.⁵³

Законодавац је у члану 213 ЗОО заузео недвосмислен став и када су у питању натуралне облигације, третирајући их као цивилне, с обзиром на ваљаност њихове каузе. Изреком се у овој одредби установљава принцип да се не може тражити оно што је дато или учињено на име извршења неке природне обавезе или неке моралне или друштвене дужности. Суд није прихватио као основан захтев за исплату одређеног новчаног износа у ситуацији у којима је власник објекта дозволио блиским сродницима да са њим живе у домаћинству, без претходног договора и захтева за плаћање накнаде становања и осталих режијских трошкова, па се накнадно позвао на право на реституциону тужбу по основу члана 210. Применилац права није сматрао да је на штету тужиоца, односно у корист тужених дошло до неоснованог обогаћења. Нема дилеме да је, у овом случају, тужилац извршавао своју природну обавезу, те, стога, кондикција није дозвољена.⁵⁴ Слично овоме, судска пракса није дозвољавала позивање на поменути члан ни када неко од бивших ванбрачних супружника, након престанка ванбрачне заједнице, позивајући се на стицање без основа, тражи накнаду новчаних средстава које је давао за уобичајене трошкове у току трајања заједнице. Истини за вољу, овде ванбрачни партнер није извршавао природну, као у претходном

⁵³ Видети: Решење Вишег привредног суда, ПЖ 990/96 од 12.3.1996. године – Судска пракса привредних судова – Билтен бр. 2/1996 – стр. 53.

⁵⁴ У овом случају, тужени су унука тужиоца и чланови њене породице – Пресуда Апелационог суда у Нишу, ГЖ 1053/2020 од 14.05.2020. године

случају, већ формалну обавезу, будући да је ванбрачна заједница у правном смислу, сем у појединим сегментима, изједначена са брачном.⁵⁵

Наредни чланови закона могу се поделити у две групе: прву (214-216), која се односи на димензионирање обима враћања, накнаду трошкова и околности у којима се може задржати примљено и другу (217-219), која дефинише још неке, поред раније анализираних, видове стицања без основа (употреба ствари у туђу корист, издатак за другог и употребљавање туђе ствари у своју корист). Када говоримо о обиму враћања, кад се враћа оно што је стечено без основа, морају се вратити плодови и платити затезна камата, и то, ако је стицалац несавестан, од дана стицања, а иначе од дана подношења захтева.⁵⁶ Притом, стицалац има право на накнаду нужних и корисних трошкова, али ако је био несавестан, накнада за корисне трошкове му припада само до износа који представља увећање вредности у тренутку враћања.⁵⁷ Не може се тражити враћање неосновано плаћених износа на име накнаде штете због повреде тела, нарушења здравља или смрти, уколико је исплата извршена савесном прибавиоцу.⁵⁸ Када говори о преосталим видовима неоснованог обogaћења, законодавац истиче да ако је неко своју или туђу ствар употребио на корист трећег, а нема услова за примену правила о пословодству без налога, трећи је дужан вратити ствар, односно, ако то није могуће, накнадити њену вредност.⁵⁹ Ко за другог учини какав издатак или нешто друго што је овај по закону био дужан учинити, има право захтевати накнаду од њега.⁶⁰ Кад је неко туђу ствар употребио у своју корист, ималац може захтевати, независно од права на накнаду штете, или у одсуству ове, да му овај надокнади корист коју је имао од употребе.⁶¹

Апелациони суд је решењем из 2018 направиво нужну дистинкцију између правно неоснованог обogaћења употребом туђе ствари у своју корист у смислу члана 219 ЗОО од коришћења туђе ствари у своју корист у смислу члана 38. став 2. Закона о основама својинскоправних односа. Наиме, када говоримо о првом институту, под њим подразумевамо такво коришћење ствари при коме се она претвара у нешто друго или престаје да постоји (у решењу је наведена ситуација у којој неко туђу циглу угради у свој кров), при чему је корист остварену таквом употребом ствари дужан да накнади имаоцу ствари и савестан стицалац. Коришћење туђе ствари у своју корист према ЗОСО подразумева употребу при којој идентитет ствари остаје очуван,

---

⁵⁵ Пресуда Апелационог суда у Нишу, Гж 172/2019 од 9.5.2019. године.

⁵⁶ Члан 214 ЗОО

⁵⁷ Члан 215 ЗОО

⁵⁸ Члан 216 ЗОО

⁵⁹ Члан 217 ЗОО

⁶⁰ Члан 218 ЗОО

⁶¹ Члан 219

а у ком случају савесни држалац није дужан да плати накнаду за коришћење ствари за време док је био савестан.⁶²

ЗАКЉУЧАК

Француски грађански законик све до реформе из 2016 није садржавао општу одредбу која се односи на неосновано богаћење, којом би било дефинисано да сваки прелазак ствари или права једног лица у имовину другога лица без уговорног или законског основа успоставља *ex lege* обавезу стицаоца да стечено врати осиромашеном лицу. У француском праву је стицање без основа традиционално било подвођено под институт квазиделиката. У доктрини, међутим, наилазимо на различите школе мишљења у односу на оправданост асимиловања института стицања без основа под категорију квази контраката, што је проузроковало и диспут о правној природи неоснованог обогаћења и блискости ове установе са уговорима с једне, односно са грађанскоправним деликтима са друге стране. Немачки грађански законик из 1900. године је, за разлику од Француског грађанског законика, већ у својој првој верзији, нормирао општи институт неоснованог обогаћења. У Великој Британији овај институт бива признат од стране правосудних институција пресудом Дома Лордова 1991, чиме је инаугурисан у трећи извор облигационих односа, поред уговора и проузроковања штете. И у претходном и у новом Мађарском грађанском законуку стицање без основа је препознато као посебан институт, али не и као извор облигација, што је случај са српским Законом о облигационим односима.

Једна од основних разлика између континенталног и англосаксонског права огледа се у томе што се код овог првог централно питање односи на то да ли је било правног основа да тужени стекне неку корист, док је у прецедентном праву тежиште на питању да ли тужилац има основа да захтева реституцију. Следствено томе, у системима континенталног права, суд ће, пре свега, наложити повраћај онога што је тужени неосновано стекао, док у „*common law*“ системима тужилац има обавезу да прво докаже да има поуздан основ за повраћај.

Тужба *de in rem verso*, која има карактер кондикционе тужбе, у одсуству одговарајућег нормативног оквира, ушла је у француско право путем судске праксе, кроз одлуку Касационог суда у предмету Будије из 1892. За разлику од Немачког грађанског законика, у коме сусрећемо екстензивнији приступ, наведена тужба у Француском грађанском законуку нема својство кондикционе тужбе у ширем смислу те речи, већ се односи само на конкретно на-

---

⁶² Решење Апелационог суда у Београду, ГЖ 4768/2017 од 5.4.2018. године

ведену ситуацију. У енглеском праву су, пре поменуте пресуде Дома Лордова, енглески судови креирали фикцију о постојању такозваних „уговора претпостављених у закону“, или „имплицитних уговора“ (contracts implied in law), оденувши реституциону тужбу у форму за реализацију контрактуралних захтева. Тужба из стицања без основа је, у српском праву, по својој природи – лична тужба. Осиромашено лице може посегнути за овим парничним инструментом само против лица које представља другу страну у облигационом односу насталом из неоснованог обогаћења. Она има релативан карактер, може бити подигнута само против обогаћеног, што је разликује од стварноправних тужби које имају апсолутно дејство и могу бити подигнуте против сваког лица које угрожава стварноправно овлашћење тужиоца. То, међутим, није било традиционално решење. Иако је Српски грађански законик из 1844 представљао, у основи, преведени и српским условима уподобљени Аустријски грађански законик, домаћи законодавац је изоставио да изврши рецепцију оних одредаба АГЗ-а које су оправдавале становиште да је наведени цивилни кодекс установио општу тужбу због неоснованог обогаћења. Тек ставом 1 члана 210 Закона о облигационим односима предвиђено је опште правило о стицању без основа које гласи: „Кад је неки део имовине једног лица прешао на било који начин у имовину неког другог лица, а тај прелаз нема свој основ у неком правном послу или у закону, стицалац је дужан да га врати, а кад то није могуће – да накнади вредност постигнутих користи.“ Овом одредбом је, дакле, у српском правном систему утемељена општа тужба из неоснованог обогаћења.

Наша судска пракса отворила је читав низ питања која се односе на институт стицања без основа. Будући да није могуће предвидети и нормирати сваку животну ситуацију, одлуке суда широко димензионирају читав спектар ситуација у којима део имовине једног лица прелази у имовину другог без основа у правном послу или закону. Потом, иако је законодавац у 300 *expressis verbis* утврдио принцип да несавесни стицалац (уз одређене изузетке) нема право на кондикциону тужбу, наилазимо на пресуде у којима суд питање савесности стицаоца везује само за димензионирање обавезе обогаћеног, а не и за само право на повраћај. Поједини судски предмети са собом носе и питање оправданости статуса ревизије као ванредног правног лека, уместо да буде редовни правни лек са суспензивним дејством. Примениоци права стали су на пут и пракси примене такозваног „комфорног метода“ приликом обрачунавања камата, што је, практично, представљало еквивалент зеленашким правним пословима, код нас забрањених како грађанскоправним, тако и кривичноправним прописима. Коначно, судска пракса је изнедрила и јасну и конзистентну дистинкцију између неоснованог обогаћења као законом установљеног извора облигација и неправедног, односно неправичног обогаћења, као моралне категорије.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Чланци, монографије и уџбеници

- Terré, Simler, Lequette, Chénéde, Droit civil, „Les obligations”, Dalloz, 2019
- Fages Bertrand, „Droit des obligations“, LGDJ Lextenso, 2021-2022
- Blanc, Latina, Mazeaud, „Droit des obligations“, LGDJ Lextenso, 2022
- Chantepie, Latina, „Le nouveau droit des obligations“, (Commentaire théorique et pratique dans l'ordre du Code civil), Dalloz, 2018
- Le Tourneau, „Quasi – contrat“, in Répertoire de droit civil, Dalloz, 2002
- Planiol Marcel, „Classification des sources des obligations“, Rev.crit.lég. et jur, 1904
- Ripert et Teisseire, „Essai d'une théorie de l'enrichissement sans cause en droit civil français”, RTD civ. 1904
- Toullier Charles Bonaventure Marie, Le droit civil français suivant l'ordre du Code, T. XI, 1821
- Vizioz Henry, „La notion de quasi-contrat“, Étude historique et critique, thèse, Bordeaux, 1912
- R. Bout, „La gestion d'affaires en droit français contemporain”, Préf. P. Kayser, LGDJ, 1972
- Le projet est découpé en trois ouvrages : *Pour une réforme du droit des contrats*, F. Terré (dir.), Dalloz, 2009
- Pour une réforme du régime général des obligations*, F. Terré (dir.), Dalloz, 2013
- Bénabent Alain, „Droit des obligations”, LGDJ Lextenso, 2021
- Michael Kaehler, Allgemeine Prinzipien der Restitution, dargestellt am deutschen und englischen Recht, Gieseking, 1972
- Ernst von Caemmerer, Bereicherung und unerlaubte Handlung, Mohr, Tübingen, 1954
- Esser/Weyers: Schuldrecht, Band II, Besonderer Teil, C. F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg 1991
- Brice Dickson, The Law of Restitution in the Federal Republic of Germany: A Comparison with English Law, The International and Comparative Law Quarterly, Cambridge University Press, Vol. 36, No. 4, 1987
- Reinhard Zimmermann, Jacques du Plessis, Basic Features of the German Law of Unjustified Enrichment, Restitution Law Review, 1994
- Dieter Reuter, Michael Martinek. Ungerechtfertigte Bereicherung, J.C.B. Mohr, 1983
- Melvin Eisenberg, Contracts, Glibert Law Summaries, 2002
- Oxford dictionary of Law, fifth edition, Oxford University press, 2002
- Peter Birks, Unjust Enrichment (Oxford: Oxford University Press, 2003)
- Robert Chambers, Milestones in the Law of Unjust Enrichment, Peter Birks, Alberta Law Review, Vol 42, No 2 2004
- Валентина В. Цветковић-Ђорђевић, Кондикција и правно неосновано обогаћење, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Правни факултет, 2015
- Wolfgang Friedmann, The Principal of Unjust Enrichment in English Law – A Study in Comparative Law, *Canadian Bar Review* 365, 1938
- Zlinszky János, Jogalap nélküli gazdagodás — egykor és ma, *Jogtudományi Közlöny*, 1987/9

Menyhárd Attila, Kártérítés, prevenció és jogalap nélküli gazdagodás, Eötvös Loránd University, 2014

Аранђеловић Драгољуб, „О неправедном обогаћењу”, Архив за правне и друштвене науке, уредник Чедомиљ Митровић, књига XI коло 2, 1925

Бојан Пајтић, Сања Радовановић, Атила Дудаш, „Облигационо право“, Универзитет у Новом Саду, Правни факултет, Центар за издавачку делатност, Нови Сад, 2018

Закони и други прописи

Code civil (Dernière modification: 2023-05-21 Edition : 2023-06-12)

Bürgerliches Gesetzbuch (Neugefasst durch Bek. v. 2.1.2002 I 42, 2909; 2003, 738; zuletzt geändert durch Art. 1 G v. 14.3.2023 I Nr. 72)

A 2013. ÉVI V. TÖRVÉNY A POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYVRŐL KOMMENTÁRJA, Főszerkesztő: Csehi Zoltán, Vasady Lóránt (A jogalap nélküli gazdagodás) Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. 2021

Zakon o obligacionim odnosima (*Sl. list SFRJ*”, br. 29/78, 39/85, 45/89 – *odluka USJ i 57/89*, “*Sl. list SRJ*”, br. 31/93, “*Sl. list SCG*”, br. 1/2003 – *Ustavna povelja i “Sl. glasnik RS”*, br. 18/2020)

Судске пресуде и одлуке надлежних институција

Cass. Req., 11 July 1889, D. 1890.1.393, S. 1890.1.97

http://www.justice.gouv.fr/art_pix/RAPPORTCATALASEPTEMBRE2005.pdf

[https://www.trans-lex.org/302100/_lipkin-gorman-v-karpnale-ltd-\[1991\]-ac-548/](https://www.trans-lex.org/302100/_lipkin-gorman-v-karpnale-ltd-[1991]-ac-548/)

Решење Вишег трговинског суда, Пж. 7567/2005(1) од 9.1.2006. године

Решење Апелационог суда у Нишу, ГЖ 362/2015 од 14.05.2015 године

Пресуда Врховног суда Југославије Рев 2547/63 од 24. новембра 1964. године

Пресуда Апелационог суда у Нишу, Гж 1860/2019 од 4.4.2019. године

Пресуда Вишег суда у Сомбору, Гж 1596/2018 од 26.12.2018.

Пресуда Врховног касационог суда, Рев 2297/2015 од 10.3.2016. године

Пресуда Вишег суда у Пожаревцу, Гж 751/2016(2015) од 17.5.2016. године

Пресуда Вишег привредног суда у Београду, Пж. 6321/99 од 11.11.1999. године

Пресуда Апелационог суда у Београду, ГЖ 4946/2022 од 19.10.2022. године

Решење Врховног суда Србије, Спзз 117/2008 и Прев. 354/2008 од 11.11.2008 године

Решење Вишег привредног суда, ПЖ 990/96 од 12.3.1996. године – Судска пракса привредних судова – Билтен бр. 2/1996 – стр. 53.

Пресуда Апелационог суда у Нишу, ГЖ 1053/2020 од 14.05.2020. године

Пресуда Апелационог суда у Нишу, Гж 172/2019 од 9.5.2019. године

Решење Апелационог суда у Београду, ГЖ 4768/2017 од 5.4.2018. године

Bojan L. Pajtić
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
B.Pajtic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-7760-1873

Unjust Enrichment – Comparative Legal Review

Abstract: *Unjust enrichment is very highly positioned as one of the sources of obligations in the Law on Obligations. Research of comparative legal literature (both doctrinal type and judgments of national courts) indicated significant differences in the attitude towards this institute both between the legal systems of continental law and within the corpus of countries in which the so-called common law system is dominant. In the paper, a detailed analysis of both domestic and comparative legal literature and court practice was carried out. During the research, special emphasis was placed on the legal solutions in force in other, primarily European legal systems. The analysis included both those legal systems (French, German) that have a decisive influence on the civil law codes of other continental law countries, as well as those that are of decisive importance in countries characterized by precedential law (Great Britain, United States of America). A review was also made of solutions from the Hungarian legal system, whose impact on our law is not nearly as far-reaching as the aforementioned legal orders, but due to the similarity of the genesis of civil law in our two countries in the last hundred years, they arouse interest. One of the basic differences between continental and commonlaw is reflected in the fact that in the former the central question is whether there was a legal basis for the defendant to gain some benefit, while the latter the focus is on the question of whether the plaintiff has a basis to claim restitution. Consequently, in continental law systems, the court will, first of all, order the restitution of what the defendant unjustly acquired, while in “common law” systems the plaintiff has the obligation to first prove that he has a reliable basis for restitution. In addition to recognizing the differences between the two groups of systems, through analysis we also come to distinctions within the groups themselves. For example, unlike French law, German law, albeit with certain difficulties, resolves the problem of unjust enrichment due to the actions of a third party. According to our ZOO, when a part of one person’s property has been transferred in any way to the property of another person, and that transfer has no basis in a legal transaction or in the law, the acquirer is obliged to return it, and when this is not possible – to compensate the value of the benefits achieved. Obligation to return, i.e. compensation of value also occurs when something is*

received with regard to a basis that was not realized or that later fell away. The obligation to return is not subject to those goods that were given in the name of fulfilling some natural obligation or some moral or social duty, amounts that were paid even though the payer knew that he was not obliged to make the payment, as well as funds that, without a legal basis, were paid in the name of compensation for damages due to bodily injury, health impairment or death, if the payment was made to a bona fide recipient. The review of domestic judicial practice shed light on a wide range of situations in which legally unjustified enrichment can occur, i.e. acquisition without grounds. Although we are talking about an institution that has long been present as a source of obligations in the Law on Obligations, certain judgments, which are contra legem, show that in connection with this institution there are, still, numerous doubts.

Keywords: *unjust enrichment, quasi-contract, condiction suit.*

Датум пријема рада: 29.6.2023.

Датум достављања коначне верзије рада: 9.11.2023.

Датум прихватања рада: 9.11.2023.